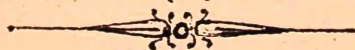

वत्सलाहरण.

नाटक.

किंमत ८७ आणे.

वत्सलाहरणनाटक.

(हें नवीन पुस्तक.)

दामोदर हरी चितळे यांनीं तयार केले. ते

नारो आपाजी गोडबोले यांनीं

खरेदी घेतलेले

यांचे

वृत्त प्रसारक छापखान्यांत छापिले.

आवृत्ति ४ थी.

पुणे येथे सदाशिव.

ता. २५ जून १८८९

किंमत ६७ आणे.

(या पुस्तकावर सन १८४७ चा आक्ट २० व सन १८६७ चा
आक्ट २५ प्रमाणें छापणारानें आपला हक्क ठेविला आहे.)

वत्सला हरण नाटक.

मंगला चरणा.

साकी.

मंगलमूर्ते पार्वतितनया भक्तप्रियकरदेवा
सेवा घेउनि दासकरानें पुरवीं हा मम हेवा ॥१

(याप्रमाणें सभेंत मंगल होत असनां विदूषक नर्त-
न करीत घेऊन सूत्रधारास बोलाविनो.)

विदूषक— अहो महाराज, तुम्हीं एवढावेळ पर्यंत मो-
ठ्या उंचस्वरानें कोणाचा स्तव करीत होतां ?

सूत्रधार— ईश्वराचा.

विदूषक— कशा करितां ?

सूत्रधार— अरे विदूषका, मी आज त्या रंगभूमीवर
वत्सला हरण नाटक करून या सभाजनांचें मनरंजन करण्या-
चा विचार योजिला आहे; म्हणून आदिदेवनेचें स्तवन क-
रीत होतो.

विदूषक— एकूण, तुम्हीं आज येथें वत्सला हरण ना-
टक करणार काय ? बरें सूत्रधार, तुमच्या या नाटका पासून
या सभ्यजनांस लाभतरीं काय होणार ?

(२)

वत्सलाहरण नाटक.

सूत्रधार- आर्या मारीषा, या पासून पुष्कळ फायदे आहेत. त्यांतून कित्येकांचे वर्णन करून दारववितों निकडे चित्तदे.

आर्या.

हे मनचंचळ भारी होई ना हरिपदास आसक्त
गुंते विषयावरती तेथून कधिंते न होय निर्मुक्त १
यास्तव विषयीं जन जे त्यांचे मन वळविण्यास
ही युक्ती ॥ कादीयली कवींनीं जोडे हरिव्याप
दास सद्भक्ति ॥ २ ॥ नाटक रहस्य घेता उमटे-
स्वमनांत चारु बोधठसा ॥ नीती बरवी उपजे
तेसीती शब्द होय कीं शंसा ॥ ३ ॥

हे मनचंचळ, आणखी ही या पासून उपयोग आहेत, ते-
मी तुला प्रसंगानुसार वर्णन करून दारववीन. सांप्रत सर्वस-
माजन नाटक पाहण्यास फार उत्सुक झाले आहेत, यास्तव
आपला संवाद पुरे करणे योग्य आहे.

विदू०- ठीक आहे, परंतु नाटक कोणत्या प्रकारचे अ-
सावे आणि तुम्हीं तें कसें करणार ? हें मला प्रथम सांगा.

सूत्र०- फार उत्तम आहे. सांगतो श्रवण कर.

आर्या.

वत्सला हरण नाटक.

(३)

करुणा विरहास्यरसें युक्त असावे सुनीतिदर्शकने
वाणी शब्द असावी व्यवहारी होय बोध नाटकने ४
विदूषक:- अहो, परंतु या वत्सला हरण नाटकांतील ना-
त्यर्थ काय आहे तो मला प्रथम सांगा.

सूत्रधार:- श्रवण कर.

श्लोक.

दुर्योधनागर्भवहूत झाला ॥ कीं वत्सला योजि-
लक्ष्मणाला ॥ जी योजिली पार्थसुता भिमन्सू ॥ जो
दारववी फाररणांत मन्सू ॥ ५ ॥ परीतयाचा मदनष्ट
झाला ॥ होई वधूने किरिटी सुताला ॥ तात्पर्यचो-
धार्थगनांत वेंचा ॥ कीं गर्वराहेन कधीं रवलाचा ॥ ६ ॥

विदू०:- अहाहा !!! काय हो या नाटका पासून सभासदां-
स हा एक मोठा अमोल्या लाभच आहे. बरें तर आतां आपण
नाटकास आरंभ करावा.

सूत्र०:- बहुत उत्तम आहे, परंतु तुझे मला साद्य पाहिजे.

विदूषक:- कशाविषयीं ?

सूत्र०:- मी येथें या लीलानुकारांत नवरस उत्पन्न करणा-
र आहे. त्यांतून आगांची योजना यथासांग आहे, परंतु नववा
जो हास्यरस तो उत्पन्न करण्याविषयीं तुझी मला मदत पाहिजे.

(४) वत्सला हरण नाटक .

विदू०- हैं! इतकेंच काय ? हैं माझे काम !!! चालूंच्या तर मजकडून तिलमात्र ही आळस होणार नाहीं .

सूत्रधार- बरें तर सांगतो ऐक .

आर्या .

पात्रांस सिद्ध व्हाया जाउनि आज्ञा त्वरें करावीती
येथें सभेंत नाटक हर्षित जन ते पहावयाचीती ७

(त्याप्रमाणें सूत्रधारानें भाषण श्रवण करून पात्रांस सिद्ध व्हाव्हाणून सांगण्यास विदूषक आंत जाऊन त्याप्रमाणें करविता आणि पुनः मोठ्या लगबगीनें बाहेर येऊन .)

विदूषक- अहो नाटकाचार्य महाराज, आपल्या आज्ञेप्रमाणें सर्व तयारी आहे .

(याप्रमाणें उभयतांचा संवाद होत आहे इतक्यांत भालदार ललकारला ते समयीं पडद्याच्या आंत मोठ्यानें आरडतो कोण ? म्हणून विदूषक घाबरून कावरा बावरा होऊन इकडून तिकडे धांव मारूं लागतो . ते समयीं सूत्रधार पुढें येऊन .)

सूत्रधार- अरे तूं इतका घाबरलास का ? सावध हो सावध हो . संपूर्ण सभ्य हो सावधान पणें श्रवण करा . आतां मी हें हस्तनापूर कल्पून नृपशार्दूल शशिवंश मुकुटम-

वत्सला हरण नाटक.

(५)

णी राजा दुर्योधन याचा प्रवेश योजिला आहे. म्हणून त्याचा
भाळदार पुकारतो आहे. आतां त्याच्या सभेचा थार तर पहाऊ
सा होतो तो. विदूषका, सभेचा बंदोबस्त उत्तम प्रकारें देवाचा.

(ही प्रस्तावना झाली.)

प्रवेश १ ला.

स्थळ- हस्तनापूर- दुर्योधन सभा.

पात्रें.

दुर्योधन.

दुःशासन.

कर्ण.

शकुनी.

प्रधान.

प्रतिहार.

(६) वत्सलाहरण नाटक .

(कर्ण वगैरे संपूर्ण सभासद बसले असतां दुर्योधन प्रवेश करतो .)

दुर्योधन - हे कर्णराजा, श्रीकृष्णाने बलरामाची कन्या जी वत्सला ती अर्जुन पुत्रास देण्याचा निश्चय केला आहे. परंतु पांडव तर कोठे देशांतरीं भ्रष्ट झाले त्यास आज सहा महिने झाले ते अद्याप प्रकट होत नाहीत तस्मात् शकुनीस पाठवून हे वर्तमान द्वारकेस श्रीकृष्णाला विदित करून ती बलदेव कन्या आपल्या लक्षणास देववाची असा माझा हेतू आहे.

कर्ण - राजराजा, दुर्योधना, फार उत्तम आहे. पांडवांचा कोठे थांग नाही हे तर सत्यच आहे. आणि बलरामाची ही प्रीति तुजवर फार आहे. तेव्हां ही गोष्ट घडून येण्यास किंचित् अडचण ही पडणार नाही.

दुर्योधन - कर्णा आपण जी गोष्ट सांगता ती वास्तविक होय. (असें म्हणून) भालदार इकडे ये.

प्रतिहार - (राजास वंदन करून) महाराज काय आज्ञा आहे.

दुर्योधन - अरे शकुनीस पाचारण कर.

प्रतिहार - होय महाराज, (असें म्हणून शकुनीस पे-

ऊन घेतो.)

दुर्योधन- (शकुनी आला असें पाहून मनांत हर्ष भरित होत्साला त्यास सन्मान देऊन सभेंत बसवितो आणि - म्हणतो) मामा, मी आपणास कांहीं काम सांगतो तें बटे सत्वर झालें पाहिजे.

शकुनी- दुर्योधना, सत्वर निवेदन कर. मी तें करण्यास सिद्ध आहे.

दुर्योधन- मामा, आज आपण ह्यारावतीस जाऊन - श्रीकृष्णास निवेदन करावें कीं, तुम्हीं बलरामाची कन्या - अर्जुन पुत्रास देण्याचा निश्चय केला आहे खरा; परंतु तीं - उभयतां बहिण भावंडे आहेत. यास्तव भाच्यास जांबर् करणें हें अप्रशस्त आहे. तरच्चात् ती कन्या मत्स्य जौ लक्ष्मण त्यास अर्पण करावी. आणखी,

आर्था.

श्रीकृष्णा बलरामा जाउनिराहांगतें नमनमाझे
सांगावें तव पायीं आहे अन्यस्थलीं नमनमाझे १

शकुनी- फार उत्तम आहे (निघून जातो.)

दुर्योधन- कर्णा, श्रीकृष्ण निश्चयें करून आपला सोयरा झाला (असें म्हणून हांसूं लागतो.)

(८)

वत्सलाहरण नाटक.

कर्णः- राजा, तुझे इच्छितार्थ पूर्ण होतील. यांन संशय-
नाहीं.

दुर्योधनः- असो आतां आपण आपल्या मंदिरांत जा-
ऊं वला. (असें म्हणून तो सभासदां सह उठून जातो.)

प्रवेश २ रा.

स्थळः- द्वारका — श्रीकृष्णसभा.

पान्त्रें.

श्रीकृष्ण.

बलराम.

उद्भव.

अकूर.

प्रतिहार.

शकुनी.

(श्रीरुष्णा सभेन वत्सला असतां शकुनी प्रवेश करितो.)

श्रीरुष्णा— शकुने, आज आपण कोणते कार्य मानसाचे ठायीं चिंतून आलां आहांत ?

शकुनी— हे भगवान् हस्तनापुराहून दुर्योधनानें आपणाजवळ पाठविलें आहे. त्याचें कारण हेच आहे कीं, आपण बलरामाची कन्या अभिमन्यूस देण्याचें ठरविलें आहे; परंतु पांडव देशांतरी भ्रष्ट झाले आहेत यास्तव ती कन्या दुर्योधन पुत्र जो लक्ष्मण त्यास हेत धरून अर्पण करावी.

श्रीरुष्णा— (मनांत हंसून) शकुने, फार चांगलें आहे. माझ्याही मनांत तसेंच होतें, त्यांतून आपण आलांत हें पाहून मला मोठाच आल्हाद झाला. फार कायसांगूं दुग्ध घरांत शर्करा टाकावी तद्वतच झालें.

शकुनी— (मनांत आनंद पावून) हे श्रीरुष्णा, सांप्रत हे आपल्या तोंडचे शब्द ऐकून मी येथें आल्याचें सार्थक झालें. बरे आतां ज्योतिषी बोलावून त्यांज करवीं लग्न सिद्ध करवून तिथि निश्चय करावा.

(या प्रमाणें उभयतांचें भाषण झाल्यावर श्रीरुष्णानें ज्योतिषी बोलावून त्यांज करवीं लग्न सिद्ध करवून शकुनीस म्हणतो.)

(१०)

वत्सलाहरण नाटक.

श्रीकृष्णः- शकुने, आतां आपण हस्तनापुराप्रत ग-
मन करहून लवकर लग्नसमारंभाची तयारी करावी.

शकुनीः- हे भगवंता, विनंती करतों श्रवण करावी.

सा की.

कृष्णावचनारक्षण करणें सांगत तुज प्रार्थूनी
जातों आतां इंद्रप्रस्थिं मीठेविक्रुपामममानी १

(असें म्हणून निघून जातो.)

श्रीकृष्णः- कां बलराम दादा, आतां आपल्या मना-
प्रमाणें झालें ना ?

बलरामः- कृष्णा, सांगतों श्रवण कर.

आर्त्ता.

कृष्णा त्वदीय मानस नकले ब्रह्मादिकां कदापीनें
परिजे करिसी हरितूं होय मलामान्यबा तथापीनें २

श्रीकृष्णः- बंधो, जें होणार तेंच होईल. असो आतां आ-
पण आपल्या मंदिरांन जाऊं. (सर्व निघून जातात.)

प्रवेश ३ रा.

स्थळः- हस्तिनापूर- दुर्योधनसभा.

पात्रें.

दुर्योधन.
शकुनी.

दुःशासन.
प्रधान.

कर्ण.
प्रतिहार.

(दुर्योधन सभेन बसला असतां शकुनी येऊन प्रतिहारा-
स म्हणतो.)

शकुनी:- भालदार, दुर्योधन राजास जाऊन सांग कीं, श-
कुनी द्वारकेहून येऊन द्दारीं उभा राहिला आहे. आणि आप-
ल्या भेटीची इच्छा करीन आहे.

प्रतिहार:- फार चांगले आहे. (सभेन येऊन पुकारूं ला-
गतो.) राजाधिराज कुरूपति दुर्योधन राज महाराज.

(१२)

वत्सला हरण नाटक.

दुर्योधन- भालदार, तू किमर्थ शब्द केलास?

भालदार- महाराज, द्वारामध्ये शकुनी घेऊन उभा राहिला आहे. व ती प्रभूच्या दर्शनाची इच्छा करीत आहे.

दुर्योधन- अरे, अनिर्बंध आंत येऊंदे. (घेऊन घेतो.) शकुने द्वारकेंतील वर्तमान श्रवण करण्या विषयीं कर्ण बहुत क्षब्ध झाले आहेत. सखर निवेदन करावें.

शकुनी- (हांसत हांसत) राजा द्वारकेंत जाऊन जेव्हां तुझा निरोप कृष्णास सांगितला ते समयीं जें जें बोललों तें श्रवण कर.

आर्या.

कन्या बलरामाची दिधली दुर्योधनाच्या पुत्रा
येउनि सखर आतां जोडावें आज योनिच्या सूत्रा १

दुर्योधन- (अत्यानंद पावून) आहाहा! काय आजचा सुदीन बरें ? (पुनः कांहींसा स्तब्ध होऊन)

आर्या.

शकुने मजला सांगें वदला कीं कृष्णाहें म-
नापसुनी ॥ कथवेना हरिसूत्रा कथिलें जें
बोलिला हलापसुनी ॥ २ ॥

दुर्योधन- (विचार करून) कर्णा, शकुनी सांगतो ही

गोष्ठ खरीच असेल काय ?

कर्ण :- दुर्योधना, तूं इतका विचारांत कां पडलास ? अरे श्रीकृष्णा आपल्यास नाहीं म्हणेल अशी गोष्ट कदापी होणार नाहीं. त्याचा आपणापुढें पराक्रम तो काय ?

दुर्योधन :- बरें तर आतां सिद्धता लोकर करावी.

कर्ण :- दुर्योधना, तूं आपले मानसाचे ठायीं किंचित्ही चिंता करूनको. अरे, जर तसाच प्रसंग प्राप्त झाला तर युद्ध करून ती कन्या तुझ्याच मुलास देववीन हें पक्कें ध्यानांत ठेव.

दुर्योधन :- (हर्षयुक्त होत्साता) शकुने, देशोदेशींचे-नृपांस पत्रें पाठवावीं. आणि जितकी खरा हीर्दल नितकी करावी. "शुभस्य शीघ्रं" लोकर झालें पाहिजे.

शकुनी :- बहुत उत्तम आहे. (असें म्हणून सर्व राजांस पत्रें पाठवितो.) आणखी सांगतो.

आर्या.

जाउनि पुरींत सर्वा आमंत्रण तूं त्वरेंचि करमाने ॥
विदुरगृहीपार्थवधू आहे तिजला करी हि बहुमाने ॥ ३ ॥

शकुनी :- बरें तर हा मी निघालों (असें म्हणून जातो.)

दुर्योधन :- कर्ण राजा, आपण आतां पुष्यवटिकेंत-

(१४)

वत्सलाहरण नाटक.

जाऊं चला. (असें म्हणून निघून जातात.)

प्रवेश ४था.

स्थळ- विदुरगृह.

पात्रें.

सुभद्रा.

दासी.

शकुनी.

अभिमन्यू.

(शकुनी आमंत्रणें करीत करीत पार्थ स्त्री सुभद्रा ज्या मंदिरांत बसली होती तेथें येऊन तिजला वज्रपाय आमं-

त्रण करितो.)

शकुनी- हे सभद्रे, कुरुपतिदुर्योधन याचे पुत्राचा विवाह योजिला आहे. यास्तव तुजला आमंत्रण करण्या करितां प्राप्त झालों आहें सांगतो श्रवण कर.

आर्घ्या.

योजित फाल्गुन अपुल्या पुत्राला रामकन्यका
मानें ॥ तेचि वधूलक्ष्मणत्या केली लग्नासि ये-
ई बहुमानें ॥१॥

(असें म्हणून निघून जातो.)

सुभद्रा- (शकुनीचे वाग्बाण श्रवण करतांच जसा वज्र घातें गिरी चूर्ण होऊन भूतलावर पतन पावतो तद्वत्च मूर्च्छी गत भूमीवर पतन पावली. नंतर कांहीं वेळानें सावध होऊन शोक करूं लागते.)

अंजनीगीत.

धर्मा भीमा पार्था नकुला ॥ सहदेवा हा घडला मजला ॥
दशाकैसी मममनाला ॥ पडेनाचें न ॥१॥ शोकसागरीं टा-
कुनि मजला ॥ आपणगेले निर्भय वनाला ॥ काय करूं मा-
झ्या बोला ॥ धांचेना कोणीं ॥ २ ॥ दुर्जनांहीं वेळ कैसा ॥
साधियेला दिधलें आसा ॥ नष्ट झाली माझी शंसा ॥ का

(१६)

वत्सला हरणा नाटक.

यमीकरूं ॥ ३ ॥ कृष्णाविष्णुमुरमर्दना ॥ माधवशौरीं विष्व
क्सेना ॥ शरबीं लज्जाजनार्दना ॥ माद्रीतूं आतां ॥ ४ ॥ पु
राणपुरुषापीतांबरा ॥ धांवेंधांवें दामोदरा ॥ येउनिमा-
इया अंतुरा ॥ सत्वरनीववी ॥ ५ ॥ प्राणनाथें ममपाकौला
॥ योजियेले वत्सलेला ॥ दिधलीकैसी लक्ष्मणाला ॥ कृ
ष्णातूंसांगें ॥ ६ ॥ धूकधांवें इनसन्मुख ॥ तैसीगतहीनमि
ळेसूख ॥ झालें आताहीनमयूरव ॥ कृष्णाधांवेतूं ॥ ७ ॥ ॥

साकी.

व्याघ्रासन्मुख नाचतिधेनूतीक्ष्यंदिंशितिसर्प ॥

तैसैमजला झालेंदेवा हरितूत्याचादर्प ॥ ८ ॥

(याप्रमाणें सुभद्रा शोक करीनि असतां अभिमन्यू प्रा-
प्त होतो आणि म्हणतो.)

साकी.

भूक लागली लोकरमजला जेवाया तूं घालीं ॥

(मातेचें म्लान वदन पाहून.)

म्लानमुखेंदुदिसतोतूझा कायदशा हे झाली ॥ ९

सुभद्रा- हे बालका, काय सांगावें. दुष्टदुर्योधनानें वेळ
वर वरीच साधली. बाबा, तुझ्यापित्यानें तुला जी नोवरी सो-

जिली होती ती वलात्कारें करून दुष्ट दुर्योधनानें आपल्या पुत्रा कारणें योजून त्यानें लग्नास जाण्याचा निश्चय केला आहे पुत्रा हें दुःखतर मला सहनच करवत नाहीं. काय करूं ?

अभिम०.- माते, हें वर्तमान तुला कळलें कसें ?

सुभद्रा.- प्रियपुत्रा, शकुनी मला आमंत्रण करावयास आला होता त्यावरून मला समजलें.

अभिम०.- आई, पण तूं शोक कशाकरितां करितेस.

साकी.

लग्नजाहल्या होय कामिनी शोकाव्यर्थ वहासी
यांत आपुलें काय वेंचलें टाकुनि देशोकासी ॥१०

सुभद्रा.- कोपायमान होऊन नेत्र आरक्त होत्याती-

म्हणते.)

आर्या.

वंशीं द्विजराजाचा येउनि अवतार सव्यसाचीला ॥ अ-

जिउणें आणियलें जायकुपुत्रामरौनियमपुरिला ॥

११ ॥ पोटीं शरूना घालीं हालाहल सेविवा बुडे डोहीं ॥

गळता गर्भतुझा जरी होता आनंद तो मला पाहीं ॥ १२ ॥

माझे दुर्दैव कसें आला उदरीं मदीय पाषाण ॥ जाई क-

पुंसकसता काटीं आतां स्वदीय तूं प्राण ॥ १३ ॥

(१८)

वत्सलाहरणानटक.

(सुभद्रा पति पराक्रमार्थं वर्णन करिने.)

श्लोक.

सेतुबांधिपराक्रमेन भपथीं आणीत एरावता ॥ -
युद्धीं तोपवुनी उमापतिबळे घेशरन्नपाश्रूपता ॥ जा
णोद्रोपदियंत्रभेदकरुनी आणीयलीमंदिरा ॥ त्या-
ला आजिकुपुत्रकांबहुनतृं आणींसलज्जा खरा १४
अभिम० - (मातेनें कैलेली निंदा श्रवणकरून सरवेद

होत्साना त्या वीरश्रीनें.)

आर्या.

बोले अभिमन्यूतो मातेत्यजशोकसखरीं आतां ॥
बलकन्यावरतांमीनउणेयेणारसत्यममताता १५
दुर्योधनशाकुनीतेतैमंभीष्मादिकां विरांशिरणीं ॥
नाशीनयुद्धकरुनीदाविनमीसत्यनद्रणीं करणी १६
भिडुनीबलरामाशीं आणिनमीनोवरीतुड्याजव-
ळी ॥ परिरथ सारथिमजला ॥ नाहीं रणिं काय-
मी करीन बर्या ॥ १७ ॥

मातांश्री, सर्वशोकाचा परित्याग करावा. कांहीं चिंता नाहीं
दुर्योधन म्हणजे पदार्थ काय? क्षणाधनि सर्वेचा पराभव करून
वत्सला तुझे स्वाधीन करीन. परंतु मजला रथ नाहीं आणि सार-

वत्सलाहरणनाटक.

(१९)

शीही नाही. मी जरी पुष्कळ पराक्रमी आहे तरी उपयोग काय ?
हे मोठे संकट प्राप्त झाले आहे.

सुभद्रा- बरे नर प्रियपुत्रा, आतां मी विदुरगृहाप्रत जाऊ
न रथसिद्धकरून घेऊन येते (असें म्हणून रथ आणावयास जाते.)

प्रवेश ५ वा.

स्थळ- हिडिंबारण्य.

पात्रे.

विदूषक, सूत्रधार, सुभद्रा, अभिमन्यू, घटोत्कच व हिडिंबा.

(३०)

चत्सला हरणनाटक .

(सभद्रेनें विदुरगृहीं जाऊन एक अत्युत्कृष्ट रथ सिद्ध केला. आणि त्याजवर अभिमन्यू सहवर्तमान बसून घोडे हांकीत मार्गनें जात असतां विदूषकास अत्याश्चर्य वाटून तो सूत्रधारास विचारितो.)

विदूषक:- अहो नाटकाधीश ती रथावर कोण्या वीराची पत्नी येत आहे. वरें ?

सूत्रधार:- अरे ही धनंजयाची स्त्री सभद्रा होय. तो पहा पार्थ पुत्र अभिमन्यू रथासूद आहे.

विदू०:- अहाहा !!! काय तरी हिच्या अंगीं शूरत्वहें ?

सूत्रधार:- मारीषा, यांत कांहीं मोठी आश्चर्य कारक गोष्ट नाही. अरे, वीरस्त्रिया अशाच पराक्रमी असतात.

आर्या.

पार्थरथीं बैसुनी जैसा श्रीरूष्णा हांकि शोभा
ती ॥ दिसतो अभिमन्यु नसा बैसुनि रथ हां
कितां सभद्रा ती ॥ १ ॥

विदूषक:- (हांस्य करून) काय हो चमत्कार !!! मला असा भास झाला कीं, श्रीरूष्णाच स्त्रीचा वेष घेऊन रथावर-सारथ्य करीत आहे. (त्याप्रमाणें उभयतांचा संवाद होत आहे इतक्यांत सभद्रेस अत्यानंद वाटून अभिमन्यूस म्हणते.)

रुभद्रा- वत्सा, हे अग्रभागीं कोण येत आहे पाहिलेंसना?

अभिमन्यू- होय माने, ही एक कन्या पूर्ण जलकुंभ घेऊन येत आहे. आणि तिच्या मागून गौळणी गोरम युक्त येत आहेत. मग तूं काय म्हणतेस?

रुभद्रा- मुला हे आपल्यास शक्य म्हणून शकुन होत आहेत. बाळा अरे ती पहा वामांगानें चाषपक्षी गेला.

अभिमन्यू- प्रियतम मातोश्री, आपणास सर्वथैव जयच आहे. तूं कांहीं चिंता करूं नको. आतां वाजी कां खरेनें चालवीत नाहीस.

रुभद्रा- बालका, वाजी तर चालण्याविषयीं फारच उत्कृष्ट आहेत. परंतु हे महान् निबिड अरण्य प्राप्त झालें आहे. त्यायोगानें अश्वास रथ ओढण्यास फार श्रम पडतात. यास्तव त्यांनां चालण्या पुर्ता मार्ग प्रशस्त कर.

अभिमन्यू- होय मी एका क्षणांत मार्ग प्रशस्त करों. (असें म्हणून त्यानें कुन्हाडारुन्ध्र सोडून रथ चालण्याजोगा मार्ग प्रशस्त केला तेसमयीं रुभद्रेनें वायुवेगा सारखे घोडे चालविले. त्या योगानें गडगडार फार होऊन त्या अरण्य रक्षणार्थ जे घरोल्लुचाचे राक्षस होणे ते अभिमन्यूचे समोर येऊन त्यास म्हणतात.)

(२२) वत्सलाहरण नाटक .

राक्षस- हे मानवाच्या पोरा, तूं या अरण्यांचे टापीं कशा करितां प्राप्त झालास ? आणि या संपूर्ण अरण्याचा विध्वंस करण्याचें कारण काय ? तें सत्वर निवेदन कर. नाही-पेक्षां तुला तुझ्या रथाश्वा सहित भक्षण करून टाकतो. बोल लवकर.

अभिमन्यू- तुह्यांस पुसण्याचें काय कारण ? आल्या मार्गानें गमन करा. नाहीं पेक्षां मी तुह्यांस जिवें मारून टाकीन. (याप्रमाणें अभिमन्यूचें कठोर भाषण श्रवण करून ते संपूर्ण राक्षस त्याच्या अंगावर चालून आले. ते सभ्यीं उभयतांचें क्षणभर युद्ध होऊन ते सर्व अभिमन्यू हस्ते मरण पावते झाले. त्या संधींत एका राक्षसानें पलायन करून त्यांचा स्वामी जो घटोत्कच त्याप्रत निवेदन करतांच तो कोपाविष्ट होऊन तत्काल त्यास्थलीं प्राप्त होतो.)

सुभद्रा- (राक्षसास पाहून) मुला, हापुढें विशाल देह धारी राक्षस येत आहे. फार सावध गिरीनें ऐस मलातर भीति वाटते.

अभिमन्यू- आई, तूं तिलमात्र ही चिंता करून को पुढें काय चमत्कार होतो तो तर पहा.

(इतक्यांत घटोत्कच समोर येऊन अभिमन्यूस -

मूणतो.)

घटोत्कच- हे बालका, तूंच्या माझ्या अरण्यांत येऊन माझ्या रक्षकांस निरापराधें मास्कून टाकिलेंस पण त्याचें फल तुला एका क्षणांत दृश्य करितो. अवलोकन कर.

अभिम०- हे निशाचरा, पराक्रमदृश्य करण्यापूर्वी वाकूजल्पन्व्यर्थ वलगाना कशा करितां करतोस.

घटो०- (कोपायमान होऊन, आकाशांत उडुण मास्कून वृक्ष पर्वत आदिकस्कून अभिमन्वूचे आंगावर टाकिले. परंतु ते त्यानें आपल्या शरघातें चूर्ण करून टाकिले. नंतर त्यानें एक वृक्ष अभिमन्वूचे मस्तकावर टाकिला त्यायोगानें त्यास मूर्च्छना घेऊन भूमीवर पडला.)

सुभद्रा- (बालकास मूर्च्छना आली म्हणून इकडे निकडे जलपाहूं लागली. परंतु तें कोठें मिळेना म्हणून त्यास मांडीवर घेऊन परम दुःखित होत्साती शोक करिते.)

पद.

(आहारे देवा या चालीवर.)

आहारे ईशामजला झाला गर्व ॥ म्हणऊनीतू
वांहरियेला तो सर्व ॥ बोलिलें तो काशब्दने
कठीण ॥ अपराधमाझामीच ती पापीण ॥-

विनतीहीमाझीकरूनीयांगृहण ॥ भगवंता-
 मजसींक्षमा करींजाण ॥ १ ॥ चुंबनमजलादे
 ईतूंसंदरा ॥ रुसलासींमाझावरीधनुर्धरा ॥
 बालकमाझे कोमलपामरा ॥ नकळूनीत्याला
 पाडियेलें धरा ॥ आहारे ० ॥ २ ॥ झालेंमीवां-
 झआणीदयामनीं ॥ आहेमीतूझ्यातत्परन
 मनीं ॥ बालकमाझे एकटेंतेंवनीं ॥ शून्यही-
 दीसेसर्वत्रअवनीं ॥ आहारे ० ॥ ३ ॥ बहुदुः-
 रवमजलाझालेंबासर्वेशा ॥ दीसतीमज-
 लाओसदाहीदीशा ॥ बालकमाझेउठवीं
 तूहृषिकेशा ॥ तुजवीणापुरवीकोणमाझी
 आशा ॥ आहारे ० ॥ ४ ॥ आणुनियांबळेंरा-
 क्षसान्यामुंखीं ॥ टकलीलेंपाकाहोतांगृ-
 हींकरवीं ॥ आरण्यामाजीनाहींकोणीस-
 रवी ॥ करूंक्यायआतांझालेंबहुदुःखी ॥ आ-
 हारे ० ॥ ५ ॥ माझीयापदरींअसेलतेंसुकु-
 त ॥ तरीमाझे तोकउठेलत्वरित ॥ जगदी-
 शामाझापाहूनकोअंत ॥ उठवींतूआतां-
 त्वरेंमाझासूत ॥ आहारे ० ॥ ६ ॥

हे भगवान्, हे आदिनारायणा, हे सच्चिदानंदा, हे द्वार-
काधीशा बांधवा, पहा आह्यावर कसा प्रसंग येऊन पोचला
आहे तो. दुष्ट दुर्योधनानें पांडव वनवासास गेल्याची संधि
पाहून वैळसाधली. आणि तूं त्या महत्यापिणी भगिनीवर-
अवकृपा करून त्या दुष्टासच अनुकूल झालास म्हणून वा-
लकासह तुझे दर्शनास येत असतां मध्यंतरीं मार्गान हा
दुर्घट प्रसंग येऊन गुदरला. या समयीं सर्व अन्याय क्ष-
मा करून या पापिणीवर कृपा दृष्टी करावी. यादवेंद्रा, तुज-
वांचून कोणास हांक मारूं!! धांवरे नारायणा !!

(या प्रकारें सभद्रा शोक करीत आहे इतक्यांत अ-
भिमन्यु सावध होऊन मानेस म्हणतो.)

अभिमन्यु - माने राक्षस कोणत्या स्थितीं आहे तो
मला लोकर दारवीव उगाच शोक कां करतेस.

सभद्रा - हे प्रियपुत्रा, सांगते श्रवण कर.

आर्या.

चाले गृहासिं अपुल्या होऊन कोतूं प्रवर्तयुद्धाला ॥
होय बहूवीरगादा ऐके पुत्रामदीयवचनाला ॥ ७
तुजला बहुतकन्या मिळतिल पुत्राखरेतु फिर-
आतां ॥ सात्त्वनसे तुजकोणी ममपति अस-

(२६)

वत्सलाहरण नाटक .

ना तरी किंजययेता ॥८॥

अभिमन्यू- विनंति करतों श्रवण कर.

आर्या.

पाठीरणांगणासीदेतांअशाहानिहोयताता
ची॥कश्चितोंतुजलानेमेंहोयतसीजाणस-
त्यभीमाची॥९॥आरतवकालत्रयोमी-
सोडुनिसंग्रामहागृहीनअतां॥हेंहीसत्य
चिकेशितोमारिनमौराक्षसासलवजातां
॥१०॥द्वारावतींतजाउनदुर्घोधनगर्वनोक
रीनहून॥बलकन्यावरुनीयांयेइनतरि-
मीचहोयपार्थस्कृत॥११॥

आई, त्या सर्व चिंतेचा परित्याग कर. ज्या सोमवंशांत ज-

न्म झाला त्या कुलधर्मा प्रमाणें वर्तन न झाल्यास जन्म धार-
णाचें सार्थकतेनें कोणतें? ज्या कार्यांत पुढें सरलें त्यांत किती
जरी विघ्नें प्राप्त झालीं, तरी पुरुषानें उद्योग सोडून ये. यशो
दाता भगवान आहे. संग्रामाचे ठायीं शत्रूचा बलौल्लर्ष पा-
हून पलायन करण्यापेक्षां मृत्यूही श्रेयस्कर होईल, प-
हा रणांमध्ये मरण पावला असतां एकच मरेल. तथापी
त्याची लोकत्रयांत रव्याती होऊन तोही स्वर्गास जाईल.

वत्सलाहरण नाटक. (२७)

आणि पलायन करणारा संपूर्ण कुलास कलंक लावून स कुल अधोगतीस जातो. आणि स्वजनांत निंदेस पात्र होतो. तस्मात् संग्राम सोडून कदापी मागे जाणार नाही. तर कृपा करून प्रथमतः मला राक्षस कोठे आहे तो दाखीव.

(या प्रमाणे माना पुत्रांचा संवाद होत आहे इतक्यांत घटोत्कच समोर येऊन अभिमन्यूस म्हणतो.)

घटोत्कच- हे मुला, तुझ्यामध्ये मजबरीबर सुद्ध-
करण्याचे सामर्थ्य नाही. मी तुला एकवेळ भूतलावर मूर्च्छित
पडला परंतु निर्लज्जा अद्याप पलायन केले नाहीस.
तरी मी तुला जीवदान देतो. तूं आपल्या गृहाप्रनगमन कर

अभिमन्यू- (सन्नोध होऊन) हे राक्षसा, तूं फारच
वल्गुना करून शक्तिपेक्षा अधिक बडबड करूं लागला
आहेस. परंतु मी मूल आहे किंवा शूर आहे ते अवलोकन कर.
तूं मजवर रक्षपर्वत इत्यादिक एवढावेळ पर्यंत टाकिलेस.
परंतु मी एक बाण सोडितो तो सहन कर.

(असें म्हणून बाण सोडिला तो त्याचे मस्तकांत शिरून तो
भूतलावर मूर्च्छित पडला. ते समयी घटोत्कचाची आई
जी हिडिंबा तिच्या आंगणांत दोन वृक्ष होते ते उलथून पडले.
त्या कालींनी मुक्तकेश होतानी आक्रोश करीत तेथे

प्राप्त झाली असतां विदूषक अगदीं घाबरला. म्हणून सूत्रधार त्यास म्हणतो.

सूत्रधार:- विदूषका, अरे तूं इतका घाबरलास कां घटोत्कच मूर्च्छित पडला म्हणून त्याची आई हिडंबी राक्षसी येत आहे सावध हो.

विदूषक:- अहो सूत्रधार, हें पाहून मला मोठें आश्चर्य वाटतें.

सूत्रधार:- यांत आश्चर्य वाटण्या जोगें कांहीं दिसत नाहीं.

विदूषक:- श्रवण कर.

आर्या.

पडतां राक्षसमूर्च्छित आली धांवोनि राक्षसी प्रबल ॥ कैसैं माहित तिजला पडला म्हणुनीच वाटलें नवल ॥ १२ ॥

अहो हा घटोत्कच अरण्यांत आणि राक्षसी आपल्या घरीं हा येथें पडल्याची बातमी हिला सांगितली तरी कोणी ? आणि येथें आली तरी कशी ? ती काय अंतर्साक्ष आहे किंवा कर्णपिशाच आहे ?

सूत्रधार:- अरे तूं केवळ प्रतिबृहस्पतिखरा. परं

तु यांन कांहीं नवल नाही सांगतो ऐक.

आर्या.

पूर्वाभीमवनींतो गेला होता शिकार करण्याला
 ॥ तथे हिडिंबिकेला देउनियां संगतो वदेति ज-
 ला ॥ १३ ॥ ऐके हिडिंबिके तूं होइल तुजला सुपु-
 त्रनो प्रबल ॥ परि मम कुल जनयासीं रणांगणा
 माजि जाणजिंकील ॥ १४ ॥ यास्तव कल्पतरू-
 चीं ह्यबीजे घेई अंगणीं लावीं ॥ सब्यापस-
 व्यभागीं पुत्रांसमत्वांतयां सिपाळावीं ॥ १५ ॥
 जेव्हां त्वत्कृतमूर्च्छितपाडिल भूवरि मदीयवं-
 शाचा ॥ तेव्हां तरुहे उलथुनि पडतिल भूवरि
 असे हिं क्रुतवाचा ॥ १६ ॥ ऐसेंबोलुनि गेला-
 पुढति नित्येला सुपुत्रहाश्याला ॥ वाढविले
 वृक्षतिनें घाली उदकाचुकेन नित्यमाला ॥ १७ ॥
 पडला मूर्च्छितरक्तहा तेव्हां पडले तरूहि उ-
 लथून ॥ म्हणउनि कळूनति जला आली येथें
 त्वेरेनि धांवून ॥ १८ ॥

अरे भीमसेन अरण्यांत शिकारीस गेला असतां तेथें-
 हिडिंबासूर नामें दैत्य मोठा उन्मत्त होत्साता प्रजापीडन क-

रीत होता. त्याचा नाश केला ते समर्थां त्याची भगिनी हिडिंबी ही भीमाचे स्वरूपास मोहित होत्साती तिनें भीमा बरोबर गंधर्व विवाह केला. ती गरोदर असतां भीम जाऊं लागला ते समर्थां ती जाऊं देईना म्हणून भीमानें गर्भासवरप्रदान देऊन दोन कल्प वृक्ष बीजे निजला दिलीं तीं आंगण्यांत लावण्यास सांगितलें आणि म्हणाला तुझा पुत्र या पृथ्वीवर अजिंक्य होईल. परंतु माझे कुलांतील वीरांशीं समर झालें असतां पराभव पावेल. आणि ज्या वेळेस तो मूर्च्छित होईल त्या वेळेस ते दोन कल्प वृक्ष आपो आप भूतलावर पतन पावतील. त्याप्रमाणें तिचे आंगण्यात ह्यनरूप पतन पावल्या वरून तिनें पुत्र रणांत पडला असें जाणिलें, म्हणून रुदन करीत येत आहे आता तरी समजलास.

(याप्रमाणें उभयतांचें बोलणें होत आहे इतक्यांत हिडिंबी घटोत्कचा जवळ येऊन इकडे तिकडे पाहून म्हणते.)

हिडिंबी- (मनांत) ही जी रथावर सुंदर स्त्री दिसत आहे व हिच्या मागे लघु बालक शरचापधारी दृष्टीस पडतो याजपासून तर हें कृत्य झालें नसेल ना? छिः मला असें वाटतें कोणी तरी वीरानें माझ्या पुत्रास पृथ्वीतलावर मूर्च्छित पाडून पलायन केले असावे. असें म्हणून शोक

करूं लागते. (उघडपणे.)

साकी.

शंभूतूझी प्रार्थनामी करतें तिजला घेई ॥ असू
 तदृष्टी करुनी तोका उठवीं मजला देई ॥ हे भव
 तापविनाशा पावें सत्वर ईशा ॥ १ ॥ हे भवशंकर
 चंद्रशेखर प्रमथाधिप ईशाना ॥ नीललोहिता
 वृषभध्वजममबालक उठवीं तान्हा ॥ शर्वा-
 आतां धांवें पाकदानमजला द्यावें ॥ २ ॥ घरो
 कचाममबाला तुजला निद्राकैसी आली ॥
 जंबुकमारीसिंहालागीं तैसी स्थितिही झा-
 ली ॥ वत्सामजलाने टें उठुनी तूं लोकर भेटें ॥ ३
 पराक्रमी तूं मोठा असतां पडला येथें कैसा ॥
 धाकें तूणाच्या गिरी लोटला झाला न्यायहि
 तैसा ॥ उठुनी आतां तोका हरितूं माझ्या
 शोका ॥ ४ ॥ तुजला पाडुनि वीरपलांनीगे
 लासत्वरसूता ॥ नाही तुजला सात्त्वसूणो-
 नी पाथी प्रजत्वन्नाता ॥ पुत्राचुबन देई ॥ चुं-
 चुक मुरवीं घेई ॥ ५ ॥

(या प्रमाणें हिडिंबीचा शोक श्रवण करून ही प्रीमा

(३२) वत्सला हरण नाटक.

ची पत्नी आहे असें सभद्रेनें जाणून धांवत धांवत तिच्या-
जवळ गेली. आणि गळ्यास मिठी मारून तिला म्हणते.)

सभद्रा— हे ममपतीभ्रातृपत्नी, मी श्रीमानुज जो स-
व्यसाची धनंजय त्याची पत्नी आहे. त्या तुझ्या पुत्रास मा-
झ्या पुत्रानें भूतलावर पाडिलें आहे. हा श्रीमाचा पुत्र असें
मला माहित नाहीं. या विषयीं मला क्षमा करावी. कारण
हाही तुझाच पुत्र आहे.

(या प्रमाणें सभद्रा बोलत आहे इतक्यांत घटोत्कच
साबध होऊन उठणार इतक्यांत त्यास म्हणते.) हे बाल-
क, घटोत्कचा, तूं आणि हा माझा बालक अभिमन्यू उ-
भयतां चुलतबंधू आहांत. परंतु हा काल पर्यंत तूं श्रीमपु-
त्र हें मला माहित नव्हते. आतां कळतांच मीह किरें उत्प-
न्न झाला. बालक, (प्रेमाश्रु घेतात.)

घटोत्कच— हे मातोश्री, तूं त्या माझ्या बंधूस घे-
ऊन एकाकीं वनांत कोणत्या ठिकाणीं काय कार्यास जा-
त आहेस तें मला रुपाकरून निवेदन कर.

सभद्रा— वत्सा, दुष्ट दुर्योधनानें आम्हांस परा-
काष्ठेचें दुःख दिलें आहे. पूर्वी या अभिमन्यूच्या ताता-
नें यास बलरामाची कन्या वत्सला योजिली होती. प-

रंतु ते वनवासास गेल्याची संधि पाहून ती कन्या त्या दुष्टानें आपल्या पुत्रा कारणें योजून तो द्वारके प्रत लग्नास जाण्यास सिद्ध झाला आहे. यास्तव आपण ही तेशें जाऊन युद्धांत दुर्योधनादिकांस जिंकून ती कन्या वरावी असा हेतु मानसान्चे ठायीं धारण केला आहे.

हिडिंबी- (हिडिंबीनें स्रुभद्रेचें दीन भाषण श्रवण करून) हे घटोत्कचा बालका, त्या तुझ्या बंधूस वधु प्राप्त्यर्थ तुला सात्त्व केले पाहिजे.

घटोत्कच- सत्य होय, मानोश्री मी सात्त्व होईन यांत कांहीं एक संशय नाही. आणि त्यांत आपली ही आज्ञा मग मी आळस करीन काय ? (स्रुभद्रेस म्हणतो.) हे आई. तूं कांहीं एक चिंता करवूनको. जर मी खरा श्रीम पुत्र असेन तर त्या वत्सले बरोबर या माझ्या बंधूचें लग्न लावीन. हे माने, मी या विषयीं प्रतिज्ञाच करतो श्रवण कर.

आर्या.

बलराम कृष्ण यांसीं रगडिन समरीं परा
क्रमें मदीय ॥ एका ग्रासंशत्रू सैन्यगिळनी
करीन मी प्रलय ॥ १ ॥ आहे परात्रमी मी-

(३४) वत्सला हरण नाटक.

त्यांतमिळाला बलाढ्यत्वन्नय ॥ अस-
ती बहुविर अ वनीं परित्वत्कृतसमनसेच
कीं द्वितीय ॥ २ ॥ बलराभाचें तैसें अन्त्याचें
बल अम्हापुढें काय ॥ शोकाराकी मातेनि
भय असतू घरीं मनीं काय ॥ ३ ॥

हिडिंबी— (सभद्रेस) बाई तें सर्व यथासांग हां-
ईल तुझे उभयपुत्र समर्थच आहेत. त्या विषयीं आपल्या
स कालजी करणें नको. परंतु तुंहीं आतां सर्व माझ्यागृ
हाप्रत चला.

(सर्व निघून जातात.)

अंक पहिला समाप्त.

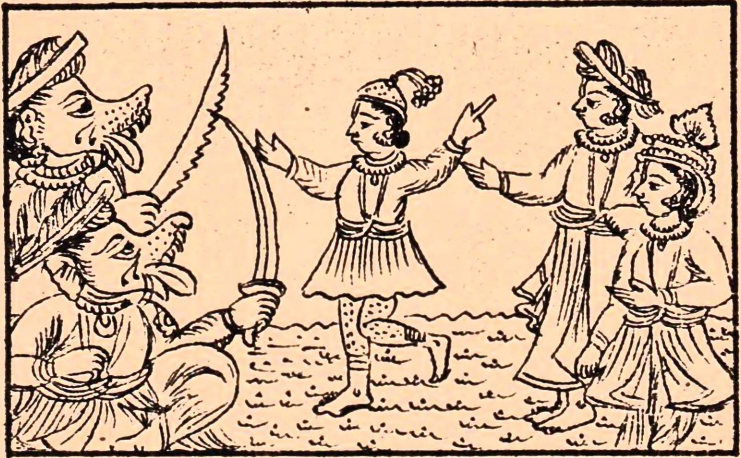
अंक २ रा.

प्रवेश १ ला.

स्थळ— हिडिंबारण्य.

पात्रें.

घटोत्कच, जांघील, विदूषक, सूत्रधार आणि अभिमन्यू.

सभेंत घटोल्कचाचा मामा जांघील वगैरे बसले असतां घटोल्कच अभिमन्यूसह प्रवेश करितो.

घटोल्कच- (मनांत विचार करून) कां जाघील मामा, आजचा प्रसंग मजवर कसा गुजरला होना तो नर आपणांस विदितच आहे.

जांघील- हे घटोल्कचा बालका, तो सर्व मला विदितच आहे. परंतु त्या तुझ्याचुलन बंधूस आश्रय देऊन तुला त्याचें कार्य केलें पाहिजे.

घटो०- होय मामा, मीही त्याच विचारांत आहे.

जांघील- तरमग आतां विलंब कां ? "शुभस्य शीघ्रं"

(३६)

वत्सलाहरण नाटक.

“अशक्तस्य काल हरणं” जितकी खरा होईल तितकी उप-
योगाची.

घटो०— फारउत्तम आहे. मामा आतां आपल्या दूतांस
पाठवून देशोदेशींचे राक्षसांस लोकर बलाउन आणवावे.
आणि त्यांस असें सांगावें कीं, कोणी माझी आज्ञा उल्लंघ
न करून न घेईल अथवा घेण्यास विलंब करील तर त्यास
देहांत शिक्षा प्राप्त होईल.

(या प्रमाणें घटोत्कचाचें भाषण श्रवण करून जांघील
मामानें दूतांस पाठवून सर्वराक्षसांस हिडिंबारण्यांत एक
त्र होण्याविषयीं आज्ञा केली. त्या प्रमाणें ते सर्व निशाच-
र जमून हिडिंबारण्यांत आले त्याकालीं आकाशमार्गानें
कोण वीर येत आहेत म्हणून विदूषकास भीति प्राप्त होऊ-
न मूर्च्छित पडतो. त्यास सूत्रधार सावध करून म्हणतो.)

सूत्रधार— विदूषका, अरे तूं पावस्कूनको. आतां येथें
अभिमन्यूस साहाय्य करण्या करितां राक्षस येत आहेत.

विदूषक— हं! हं! आतां समजलों. प्रथम मला फारच
भीति वाटून मी मेलों होतो पण आपण होतां म्हणून माझी
स्त्री सधवा राहिली.

(इतक्यांत तेथें बहान्नर कोटी राक्षस वीर प्राप्त झाले

असतां घटोत्कच मामास म्हणतो.)

घटो०- मामा, हे जे वीर येथें प्राप्त झाले आहेत त्यांस आपल्या स्वारी बरोबर निघण्याविषयी आज्ञा करावी.

जांघील- होय करतो. (असें म्हणून तसें करतो.)

घटात्कच- बरेंतर मामा, आपण ही समागमें चलावें. (असें म्हणून सर्व राक्षसां सहवर्तमान उड्डाण करून द्वारकेंत जाऊन पोचले.)

प्रवेश २रा.

स्थळ- द्वारका.

पात्रें.

घटोत्कच, जांघील, सूत्रधार आणि विदूषक.

(३८)

वत्सलाहरण नाटक.

८ सभेंत जाधील मामा बगैरे वीर बसले असतां घटो-
त्कच प्रवेश करितो.

घटोत्कच - मामा, आपण द्वारकेंत नर घेऊन पोचलों
परंतु आपणास सांगतों तशी मसलत लोंकर करा.

आर्या.

बंडोत्पन्न कराद्या गृहण करावे बहूत वेष अतां ॥

जेणे करुनी कृष्णा कळुनी येईल पडेल त्याचिंता

१ ॥ चिंता कां हिंन करी कृष्णाची त्यास जिंकुं आ

पणकीं ॥ बलरामासीं लडुनी रब्याती करूं स्त्री

य बरिच त्रय लोकीं ॥ २ ॥

जांघील - फार उन्नम आहे. (असें म्हणून सेनेस जा-
ऊन आज्ञा करितो.)

आर्या.

श्रवण करावी तुम्हीं राजाज्ञा जाहली तुम्हां

आजी ॥ कीं व्हा खरो घुवामा धेनु आणी कश

करावाजी ॥ ३ ॥ नाना छंद करावे घालावीं प-

थि बहू दुकानेंतीं ॥ द्वारावतिचे लोकां कपटा

नें लूटणें करारब्याती ॥ ४ ॥

(या प्रमाणें सेनेस आज्ञा होतांच ते हर्षित होऊन कोणी

घोडे, कोणी म्हशी, कोणी गाई, कोणी उंट याप्रमाणें नाना प्रकारचीं रूपें धारण करून बाजारांत दुकानें घालून अर्धमोलानें सर्व जिनस विकू लागले. त्या कालीं त्यांचे दुकानीं अनिश्चय विक्रा होऊं लागला. अशा प्रकारें द्वारका वासी जनांस फारच फसविलें. म्हणून ते बहुत दुःखी होऊन सर्व एकत्र जमून गान्हाणें सांगावें म्हणून हरिमंदिराप्रत जाऊं लागले असतां विदूषकास आश्चर्य वाटून सूत्रधारास म्हणतो.)

विदूषक:- अहो सूत्रधार, हा रामचंद्रभट्ट धांवत इतक्या जलदीनें कोणत्या ठिकाणीं जात आहे बरें ?

सूत्रधार:- हे विदूषका, त्यानें बाजारांत एक जिनस विकत घेतला आणि घरीं घेऊन जाऊन पाहातो तों नाहीं सा झाला. असा चमत्कार झाला म्हणून तो हरि मंदिराप्रत जात आहे.

विदूषक:- अहो पण असें होण्याचें कारण काय ?

सूत्रधार:- अरे तुला माहीन नाहीं काय ? त्यास्थळीं मायावी घटोत्कच राक्षस आला आहे. त्यानें आपल्या राक्षसी मायेच्या योगानें नानाप्रकारचे जिनस उत्पन्न केले आहेत. ते कोणी विकत घेऊन घरीं गेला असतां अदृश्य होताने.

(४०) वत्सला हरण नाटक.

विदूषक:- (आश्चर्य युक्त होऊन) सूत्रधार, अरे,
हा चमत्कार पाहिलास काय ?

सूत्रधार:- असा कोणता चमत्कार तुला वारला ?

विदूषक:- सांगतो श्रवण कर.

श्लोक.

ही सत्यभामा बहु धीरमोठी ॥ रमे समारीक
रिजाड काठी ॥ सासूसमारीसून हे विचित्र ॥
वाटे मला कां हिं कळे न सूत्र ॥ १ ॥

सूत्रधार:- (ऐकून) विदूषका अरे, तुला अत्याश्च-
र्य ते कोणते वारले ? तुला नुकतेच सांगितले ना, कीं येथे
मायावी राक्षस प्राप्त झाले आहेत. त्या योगाने अशा स्थि-
ति येथे घडून येतात.

विदूषक:- अहो नाटकाधीश तुझी राक्षसी मायामू-
णातां पण हे कृत्य कसे घडले ते मी समजलो नाहीं याजक-
रितां मला उघडून सांगा.

सूत्रधार:- सत्यभामेची सासू घरांत असता ती पाणी
आणावयास गेली होती. इतक्यांत एका राक्षसाने आपल्या-
राक्षसी मायेच्या योगाने त्या सत्यभामेचे स्वरूप धारण क-
रून त्याने हे कृत्य केले आतां तरी समजलास का पुनः सांगू.

बल्ललाहरण नाटक.

(४१)

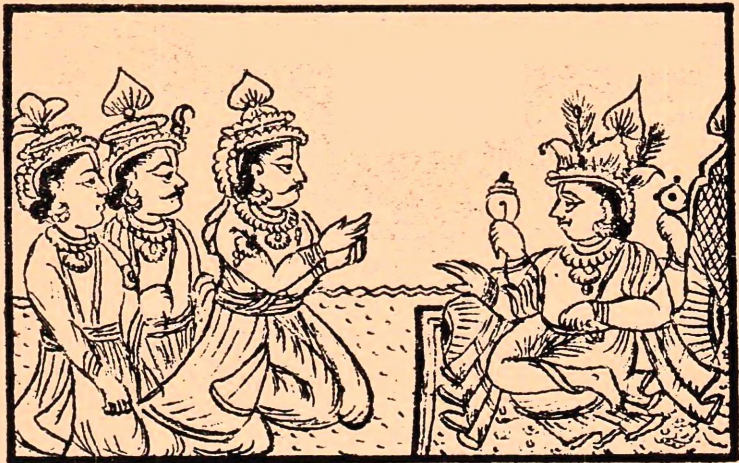
विदूषक- आतां समजलों. एवढा वेळ पर्यंत माझ्या डो-
ळ्यांना ऐकूं येत नव्हते. (सर्व निघून जातात.)

प्रवेश ३ रा.

स्थळ- द्वारका- कृष्णासभा.

पानें.

श्रीकृष्णा, उद्धव, अक्रूर, आणि प्रतिहार.

(श्रीकृष्णा सभासदांसह बसले असतां कितीएक द्वारका-
वासी जन तेथें येऊन प्रतिहारास म्हणतात.)

द्वारकावासीजन- भालदार श्रीकृष्णास जाऊन वि-

(४२)

वत्सलाहरणनाटक.

नंति करावी कीं, आह्मीं आपल्या भेटीची इच्छा करीत आहोण.

प्रतिहार:- राजाधिराज गोपालकृष्णराज महाराज.

श्रीकृष्ण:- प्रतिहारा किमर्थ पुकारलास ?

प्रतिहार:- महाराज, द्वारामध्ये ग्रामवासी जनांचा समुदाय प्राप्त झाला आहे आणि ते आपल्या भेटीची इच्छा करीत आहेत.

श्रीकृष्ण:- त्यांस लौकर घेऊन ये. (घेऊन घेतो.)

द्वारकावा० जन:- वंदन करून म्हणानात.

आर्या.

कृष्णा विनती अमुची श्रवणकरीं तूं बहून राक्ष
सते ॥ द्वारावतींत येउन देती बहुदुःख रक्षिं आ-
म्हाते ॥ १ ॥ मायिकरूपें धरिती करिती मायीक
मालफसवाद्या ॥ लावितिनंटा बहुते देती आ-
म्हासत्रास ते वांयां ॥ २ ॥ यास्तव दुःखें हरितूं
नमितो आह्मीं पदारविंदास ॥ शरणागत व-
त्सलतूं शरणागत कीं असो तुझेदास ॥ ३ ॥

हे गोपालकृष्णा, या या प्रमाणें त्या निशाचरांनीं आम्हां
स पीडा दिली आहे. यास्तव त्यांचा बंदोबस्त करून आम-

चें रक्षण करावें.

श्रीकृष्णा- हे जनहो, ते राक्षस कोण आहेत हें तुम्हां-
स माहीन आहे काय ?

द्वारकावासीजन- हे भगवंता, नगराबाहेर पुष्कळ
राक्षससैन्य उतरलें आहे. त्यांत मध्यभागीं एकाराहुटींत ए-
क मुलगा कृष्णा तुझ्या सारखाच पाहिला. परंतु कोणाचा -
कोण हें आम्हांस समजलें नाहीं. त्याचें स्वरूप पाहून मद्-
न ही लज्जा पावेल.

श्रीकृष्णा- बरें. हे संपूर्ण जनहो, तुम्हीं आतां आप-
आपल्या गृहाप्रत गमन करा. मी त्यांचा बदोबरत करितों.

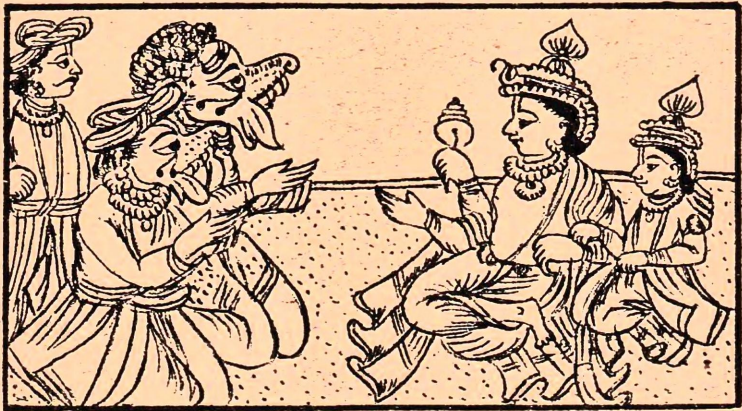
(या प्रमाणें श्रीकृष्णाची आज्ञा मान्य करून सर्व नि-
घून जातात.)

प्रवेश ४ था.

स्थळ - द्वारका-अभिमन्यूचें शिविर.

पात्रें.

श्रीकृष्णा, अभिमन्यू, घटोत्कच, दून, आणि
वेताळ.

(श्रीकृष्णानें द्वारकावासी जनांचीं गाऱ्हाणीं श्रवण करून किंचित् संतप्त होत्साला अभिमन्यूचे शिविरांत जाऊन त्यास म्हणतो.)

श्रीकृष्णः- हे अभिमन्यू, तूं येथें येऊन फारच बंड-माजविलें आहेस. परंतु भगिनीसून आहेस म्हणून हा काल पर्यंत तुझे अपराध सर्व सहन केलें. दुसरा परकीय कोणी असना तर त्यास क्षणमात्रांत मुक्तिपंथच दाखविला असता. अस्तु इतः पर तूं जर फारसें बंड येथें माजविलेंस तर-तुला शिक्षा केल्या वांचून राहणार नाहीं.

अभिमन्यूः- मामा श्रवण करा.

आर्या.

मामामहखतूझे मोठेंपरि अंतरांतरबोरेतें ॥
विश्वासघातकीतूं अससी आननतुझे नदावीं
तें ॥ १ ॥

श्लोक.

जाई अतांतूं आपुल्या स्थळाला ॥ कौतूकदा-
वीनपहातुं ल्याला ॥ नाहीतरी सिद्ध झुजाव
याला ॥ होई अतां दाविनलाघवाला ॥ २ ॥ ॥

(याप्रमाणें उभयनांचा संवाद होत आहे इतक्यांत घ-
टोत्कचाची स्वारी अभिमन्यूचे मंदिरांत प्राप्त झाली, अस-
तां श्रीकृष्णा घटोत्कचास म्हणतो.)

श्रीकृष्णा- हे घटोत्कचा, तूं या माझ्या द्वारकापुरीं
त येऊन नाना प्रकारचीं विघ्नें उत्पन्न करून निरापराधें म-
त्सुरवासी जनांस नागविलेंस कांहीं चिंता नाही यांचा मी पु-
ढें खूड उगवीन.

घटोत्कच- श्रवण कर.

आर्या.

कंसामारुनि अपुल्या दाविसिकृष्णापराक्र
मामजला ॥ पुननास्त्रीशोषुनियांटाकियली

(४६) वत्सला हरण नाटक.

लां त्रयानसेतुजला ॥ १ ॥ तुममानुजांगनेला-
परावरासीबळेंचिघोजीसी ॥ परिभीमपुत्रअ-
सतांकोणबळेंतोवरीलरेतीसीं ॥ २ ॥ हेंदुष्ट-
कर्मतुझेकृष्णातूंआक्षणीचभोगशिल ॥ स्फ-
योधनानाचविनरणांगणामाजितुंचपाहसी
ल ॥ ३ ॥ बलरामाचीकन्याआणुनियांलग्न-
पार्थपुत्राचें ॥ लावीनमीचजाणेंग्रासिनमीसे
न्यअंधपुत्राचें ॥ ४ ॥ समस्तआदवांतेंजिंकुनि
यांमीबळासहरवीन ॥ जालाआसेन्यातेंमा-
झ्यासरिखादुजाप्रतीरेविन ॥ ५ ॥ जाईआतां
येथुनिबैसेंघेऊनियांगृहीकमैला ॥ घातकि-
आहेसरवरादारवविआतांकधींनमुखकम-
ला ॥ ६ ॥

(याप्रमाणें अभिमन्यू व घटोत्कच या उभयनांची वी-
रश्री युक्त भाषणें श्रवण करून कांहीं न बोलतां श्रीकृष्ण
निघून गेला. इतक्यांत गर्वेंकरून युक्त झालेला असा दुर्यो-
धन मोठ्या डौलानें आपल्या सेनेसहवर्तमान द्वारकेन प्र-
वेश करीत आहे असें घटोत्कचान्या दूतांनीं अवलोकन क-

रुत धांवत धांवत जाऊन ते वर्तमान घटोत्कचाप्रत निवेदन करितात.)

दूत- हे घटोत्कच महाराज, कुरूपति दुर्योधन राजा-
आपल्या सेनेसह द्वारकेत प्रवेश करीत आहे.

घटोत्कच- बरेतर दूत हो, वेताळांस पाचारण करावे.
(या प्रमाणे आज्ञा होतीच त्यानीं वेताळांस बोलावून
आणिले असतां ते संपूर्ण घटोत्कचाच्या समेत प्राप्त होऊन
घटोत्कचास म्हणतात.)

वेताळ- हे घटोत्कच महाराज, आज आह्यांस आप-
ण किंनिमित्त पाचारण केले? आज्ञा व्हावी.

घटोत्कच- वेताळ हो, तुमच्यांतून लक्ष वेताळ एकत्र
होऊन हस्तिनापुराप्रत गमन करावे आणि ते पुर दहन क-
रून सखर आवें.

वेताळ- फार उत्तम आहे, स्वामी आज्ञा प्रमाण. (अ-
से म्हणून ते सर्व आकाश मार्गेकरून लक्ष संख्या वेताळ
केवळ हस्तिनापुराचा मार्ग लक्षून जाताना असें कौरववी-
रांनीं अबलोकन करून आपला स्वामी जो दुर्योधन त्याप्रत
निवेदन करतात.)

कौरव वीर- राजराजाचा जयजय कर असो. महारा-

(४८)

वत्सलाहरणनाटक.

ज, आतांच लक्षावधि वीर आपल्या हस्तिनापुराचा मार्ग लक्षून गेले. यावरून आह्यांस असें वाटते कीं, काहीं तरी आपल्या नगरावर विघ्न गेले असावे.

दुर्योधन- (क्रोधयुक्त होऊन.)

श्लोक.

कांवीरतुंम्हींहिनशक्ति झाले ॥ भूभार किं
व्यर्थचि जन्मलेले ॥ शूरत्व आजी मजला
कळाले ॥ वीरत्व शैलोदरिंते लपाले ॥ १ ॥ ॥

आर्घ्या.

अतलादिकां त्रिभुवनीं सुंदर आहे किं ह-
स्तिनापुरते ॥ आहे कोण वरिष्ठ हिमाड्या अ-
ग्रीं तुम्हींच द्वावाते ॥ २ ॥

(आह्यांसा विचार करून श्रीष्माचार्यांस.)

श्लोक.

पितामहा आपण शीघ्र जावे ॥ मारूनियां
राक्षस शीघ्र जावे ॥ लग्नासुळे सांगतसें तु-
म्हांते ॥ रक्षानिके सुंदर मत्पुराते ॥ ३ ॥

(या प्रमाणें दुर्योधनाचें भाषण श्रवण करून श्रीष्मा-
दिक वीर हस्तिनापुराप्रत गमन करिते झाले.)

वत्सलाहरण नाटक.

(४९)

अंक दुसरा समाप्त.

अंक ३ रा.

प्रवेश १ ला.

स्थळ - हारका.

पात्रे.

श्रीकृष्णा, बलराम, दुर्योधन, मायावी दुर्योधनपत्नी, दासी, रेवती.

(दुर्योधन वाद्यघोष युक्त असा हारकेन प्राप्त झाला असतां श्रीकृष्णा बंधूसहवर्तमान वाद्यघोष गजरें करून सा-

(५०)

वत्सला हरण नाटक

मोरा जाऊन सीमांत पूजा करून दुर्योधनास म्हणतो.)

श्रीकृष्णा- हे दुर्योधना, लग्नकालीं आपण फार-
सावधगिरीनें असावे.

दुर्योधन- फारचांगले आहे. कृष्णा तू कांहीं घाब-
रूनको. या भूतलावर माझ्या अग्रभागीं पांच पांडवां वांचू-
न समरास येईल असा दुसरा वीर नाही. पांडव तर कोठें गे-
ले याचा आंगच नाही मग भय कशाचें आहे.

श्रीकृष्णा- बहुत उत्तम आहे. आम्हीं आतां आप-
ल्या मंदिराप्रत गमन करितों.

(असें म्हणून निघून जातात.)

विदूषक- अहो सूत्रधार, त्यापुष्कळ स्त्रिया चाल-
ल्या आहेत त्या कोणाच्या कोण व कोठें जात आहेत हे तुं-
म्हाला माहीत आहे काय ?

सूत्रधार- अरे मायावी घटोत्कचानें दुर्योधन कामि-
नीचें स्वरूप धारण करून दासी शनें वेष्टित होत्यातारेवनी-
मंदिराप्रत जाऊन वत्सला हरण करून आणावी म्हणून इन-
का खटाटीय चालविला आहे.

(तो स्त्रियांचा समुदाय मार्गानून जात असतां आप-
ल्यांत भाषणें करितात.)

दुर्योधनस्त्री:- हे दासीनों, मला एक विडा आणून द्या.

दासी:- स्वामिणी हा विडा ग्रहण करावा.

दुर्योधनस्त्री:- अगे, हा महाल कोणाचा? हें तुह्यांस-
माहीत आहे काय?

दासी:- महाराज, आह्यांस माहीत नाहीं. आपल्यास
विदित असल्यास कृपा करून निवेदन करावे.

दुर्योधनस्त्री:- अगे हा सत्यभामेचा महाल पहा क-
सा कशोभित आहे तो !!!

आर्या.

हांड्याझंबर असती आणि कभिंतीस चालसें देतीं ॥

श्रीकृष्णा त्यांत नित्य हि वसतो भामेस मी पतिप्रीती १

(याप्रमाणें संभाषणें करीत करीत रेवती मंदिरा प्रत-
येते.)

रेवती:- (विस्मित होऊन मनांत.) त्या कोणस्त्रिया
येत आहेत कोण जाणें, (इतक्यांत स्त्रिया प्राप्त झाल्या-
असतां त्यांस पारासनीं बसवून म्हणते.)

आर्या.

बाई आपण कोठिल कोण असा काय कार्यते आहे ॥

स्वमुखें सांगा तुझीं तुमचा सहवास तो कधीं नोहे ॥ २ ॥

(५२) वत्सला हरण नाटक .

दयावाविडातुम्हींहा बैसावे आसनीं सरवे करुनी ॥

नाहीं ओकरव म्हणुनी शंका वारे बहुमदीय मनीं ॥३॥

दुर्यो०स्त्री:- अहो आपण परस्परें विहिणी आहोत मनांत शंका आणण्याचें कांहीं प्रयोजन नाहीं. आतां येथें-येथ्याचें प्रयोजन विचाराल तर सांगतें श्रवण करावें.

आर्या.

वृद्धाचारपरंपर आहे अमुच्याकुळीं तुम्हीं एका ॥ ल-

गापूर्वीं विधुसीं न्यावी आनन पहावया सिनिका ॥१॥

दाबुनि आनन मगतिज आपुन द्यावी न पूर्ण घटि भरतां

॥ म्हणउन विनती तुम्हां करितें न्यायावधूस द्या आतां

२ ॥ स्वामीला सांगुन कां आपुन देऊं वधू त्वरित गति ॥

वधू वरें बरीं ही विधिसूचें जोडिलीं विचित्र गती ॥३॥

रेवती:- (कव्येस आपुन देऊन विहिणीस म्हणते)

आर्या.

विहिणी तुम्हीं न्यावी आपुन दिधली तुम्हांसि

वधु तुमची ॥ नांदोत हीं अवनिवरी समधनु-

मचानसे अतां अमुची ॥ ४ ॥

दुर्योधनस्त्री:- (कपटानें.) आयुष्य, यश, हानि,

सरख दुःखादिक हे एक परमेश्वर मात्र जाणतो. अस्त

वत्सला हरण नाटक. (५३)

आतां आह्मीं त्या वधूस नेऊन गृहावलोकन करून सबर
आणितों.

(असें म्हणून ती कपटी दुर्योधनस्त्री वधूसह आप-
ल्या गृहाप्रतगमन करिते.)

प्रवेश ३रा.

स्थळ - सभद्रेची राहुटी.

पात्रें.

सभद्रा.

वत्सला.

घटोत्कच.

(घटोत्कचानें दुर्योधन काभिनी स्वरूप धारण केलें हो-
नें त्याचा परित्याग करून सभद्रेस म्हणतो.)

घटोत्कच- हे मातोश्री, ही तुझी सूत्र तुझ्याजवळ आपून दिली. हिचे आतां संरक्षण कर. मी या वधूचें स्वरूप धारण करून जातो आणि तेथें लग्नकालीं मी जें विघ्न करीन तें तूं सर्व अवलोकन कर.

सुभद्रा- हे बालका घटोत्कचा, जें कृत्य करशील तें फार सांभाळून कर. कारण तुझीं दोघेही अतिमुग्ध बालक आहांत. आपल्यास प्रस्तुत काल ही प्रतिकूल. पहा, पांडव केवढे पराक्रमी. परंतु कालाचे प्रतिकूलत्वा मुळे त्यांस वनवास प्राप्त झाला. म्हणूनच हा दुष्ट दुर्योधन याकृत्यास प्रवृत्त झाला. नाहीतर कायप्राप्तीकीं, सिंहशक्तिस जंबुकहरण करूं इच्छील म्हणूनच तुला सांगतें जें करणें तें फार विचारानें व सावधगिरीनें कर.

घटोत्कच- माते, तूं आपल्या मानसांन किमपी ही चिंता करूनको. मी विवाहकालीं विघ्न करून त्या दुर्योधन सैन्याचें कंदन करीन आणि तसें करण्यास मला माझाबंधू अभिमन्यू ही सात्त्व आहे मग चिंता कशाची ? प्रत्यक्ष काल जरी प्राप्त झाला नथापी त्याचा ही पराभव करीन तूं स्वस्थ ऐस.

(असें म्हणून घटोत्कचानें वत्सलेचें स्वरूप धारण

वत्सलाहरणनाटक.

(५५)

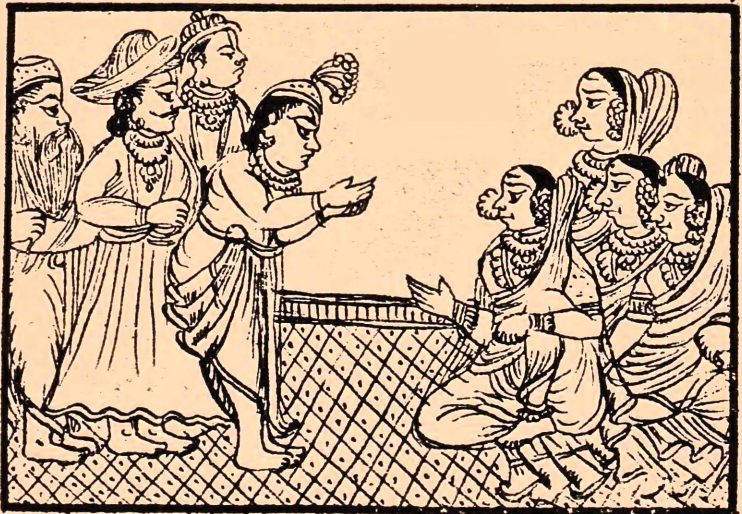
करून दासी शनकें वेष्टित होत्साना रेवती मंदिराप्रत गमन करतो.)

प्रवेश ३ रा.

स्थळ- द्वारका- रेवती मंदिर.

पात्रें.

रेवती, वत्सला, विप्र, दुर्योधन स्त्री, लक्ष्मण, सरवी, विदूषक,
सूत्रधार.

(५६) वत्सला हरण नाटक.

(कन्या आली असें पाहून रेवतीनें आपल्या द्विकरा-
नें धारण करून मोठ्या आनंदानें जवळ बसविली, असें-
असतां कन्या आईस म्हणते.)

वत्सला— आई सांगतें श्रवण कर.

साकी.

भूक लागली रवाया मजला लवकर आता देई ॥

न थांबवेगे मजला आई देई सत्वर कांहीं ॥ १ ॥

रेवती— (शर्करा मिश्रित दुग्ध आणून) हे मुली हें दु-
ग्ध प्राशन कर म्हणजे तुझी कृधा शांत होईल.

वत्सला— (तें दुग्ध प्राशन करून म्हणते.)

आर्या.

आई त्या दुग्धानें जठराग्नी जाण शांत होईना ॥ देई
मजला आणि कउपजेना कशिदया त्वदीयमना ॥ २ ॥

रेवती— हे वत्सले, तूं तर आज मला त्रासच आणि ला-
स पाकशालेंत जा आणि तुला पाहिजे तें रवा.

(या प्रमाणें आईचें वचन श्रवण करून वत्सला पाक-
शालेंत गेली. आणि तेथें नाना प्रकारचीं पक्वान्नें आदि-
करून यथेच्छ भक्षण करून पुनः माते जवळ येऊन.—
म्हणते.)

वत्सला हरण नाटक . (५७)

वत्सला- आई, मी पाकशालेत जाऊन घारगे पुष्कळ खाल्ले म्हणून मला शोष बहुत लागला आहे. यास्तव शीत-ळसा दधिभात जेवावयास घाल.

रेवती- वत्सले, हे नाट मांडले आहे चल जेवकशी.

वत्सला- (आईचें भाषण श्रवण करून) दोहीं हातांनीं गपागप भात जेवूं लागते.

रेवती- (मनांत) आज या मुलीस कांहीं भूत बाधा-झाल्या सारखें दिसते. घरांत लक्षावधि मनुष्यें तृप्त होण्या सारखें अन्न सिद्ध झालेलें यामुलीनें भक्षण केले काय-आहे कोण जाणे? (लग्नकाल समीप आला आतां ही गोष्ट गौष्य ठेविली पाहिजे. जर प्रसिद्ध झाली तर तो कुरुपतिराजा दुर्योधन विवाह न करतां परत जाईल. आणि या मुलीचे विवाहाचें मोठें संकट पडेल. तस्मात् गुप्त ठेवावें हें बरें.

(असें म्हणून तिनें पाकशालेत जाऊन नूतन पाक तयार करण्याविषयीं सूदांस आज्ञा करिती झाली.)

वत्सला- (मनांत) आपण विशेष अन्न भक्षण केले म्हणून लोकांस कदाचित् शंका प्राप्त होईल म्हणून-मानेस पुरे असें सांगावें. (उघडपणें.) माने, माझी क्षुधा शांत झाली. आतां मला कांहीं एक नको.

(५८)

वत्सला हरण नाटक.

(इतक्यांत द्वाराचेठाचीं वर प्राप्त झाला असतां पुण्या-
ह वाचन नांदीसुरवादि कर्मे करून ज्योतिष्यांनीं काल यंत्रा-
चें साधन केलें. पुढें वर पूजा करून वत्सलेस आपून वि-
प्र मंगलाष्टके म्हणाय्यास लागले असतां विकट रूप त्या-
दुर्योधनपुत्रास दाखविलें. त्या कालीं वरास (लक्ष्मणास)
मूच्छी प्राप्त झाली. तेव्हां मोठा हाहाकार होऊन विप्र-
म्हणतान.)

विप्र- अहो, पाहतां काय ! वरास मूच्छी प्राप्त झा-
ली आहे. याकरितां त्याच्या आंगावर सिनोदक सिंचन
करावे.

दुर्योधनरुत्री- (हिनें असें पाहून त्याचे नेत्रांस-
उदक लाविलें ते समयीं तो सावध झाला असतां त्यास-
ह्मणते.) हे लक्ष्मणा, हे बालका, सावध आहेस ना ?

लक्ष्मणा- (इनक्यांत मायावी वत्सलेनें पुनः त्या-
स भयंकर रूप दाखविलें, तेणें करून तो थरथरां कांपूं-
लागला.)

दुर्यो. रुत्री- (मनांत विचार करून आपल्या सरवीस
म्हणते.) सरवे, चासुलीच्या योगानें तर असें होत नसेल नां ?

सरवी- नाही ही बार्ड इचें स्वरूप काय रुंदर आहे पहा.

साकी.

निटलीं कुंकुम सुरेख शोभत वेणी सर्पापरिती ॥ भय-
भित मुग्धा हरिणी तद्वत् नेत्रहि चारु शोभती ॥ १ ॥ -
दंतहि जैशा दाडिमपंक्ति ओष्ठहि पिकलीं तोंडलीं ॥ -
शोभत मुरवते विधूपरीहो वेणी वेणी शोभली ॥ २ ॥
वक्षस्थलिनचे कुंभद्वयते इभ कुंभाजिंकीती ॥ मुक्ताहा-
रें वेष्टित तैसं कामी मन भुलवीती ॥ ३ ॥ ॥ ॥

हे राजभामिनी, अशा सुंदर वधुमुखें हें कृत्य घडतें म्ह-
णणें संभवेल तरी कसें ?

दुर्यो०स्त्री:- हे प्रियसरवे, तूं म्हणतेस तें खरें आहे, व
ही मुलगी ही चांगली सुरेख रत्नक्षणी आहे.

आर्या.

बद्धसदां धम्मिलतो नेत्रहिचे दीर्घकर्णपर्यंत ॥ हि-
जगणमुक्ताहिजीचे स्वभावशूची मुरवांतरें असत ॥ १
वक्षस्थलिनकुंभद्वयशोभतिमुक्ताधिवासतेणेते ॥ ऐ-
सिहिचीशांतवपू असतां कशि क्षोभयासपाविते ॥ २

सरवी:- हे स्वामिणी, ही आपल्या मनांतील शंका मात्र
आहे. परंतु या मुली पासून आपल्या लक्षणास क्षोभ प्राप्त-
होईल. असें कधीं ही व्हावयाचें नाही.

लक्ष्मणा- (पुनः मायावी वत्सलेचं काळासारखें भयंकर स्वरूप पाहून मनांत) जनास ही माझ्या समोरील बधू फार लावण्य युक्त दिसते. परंतु मला तर ही कृतांत काळा सारखी भासत आहे. द्रोणाचार्यादिक या स्थलीं असते तर माझे रक्षण होतें. परंतु सांप्रत या स्थलीं ते कोणी नाहींत. यावरून मला असें वाटतें कीं, माझ्या आयुष्याचा शेवट आहे. हें लग्न नव्हे. केवळ मला महाविघ्न प्राप्त झालें आहे. पित्यानें मला या काल मुखानें आपणून घातलें. आतां हा काल मला क्षणार्धांत आपल्या मुखानें घालील. यांत संशय नाही. आतां या संकटांतून सोडवील असा यास्थलीं एक ही वीर दिसत नाही. हे भगवंता, हे आदि नारायणा, हे शेषशाची परमात्मा.

आर्या.

संकटिं गजेन्द्र असतां धांवुनि आलासितूंकसात्वरित ॥
 त्यापरिदेवा आतां रक्षण माझे कसें न तूंकरित ॥१
 आलों शरण तुलामी करी रूपातूंदिनावरी कंद ॥ शर
 णागत वत्सल हे विष्टपगीतं त्यजी श्रवा बिरुद ॥ २ ॥
 विषादकोट युगांचा आणि सिकारें मुहुः तुझ्याच मनी ॥
 बालपदैताडितजरि रुसेलकी कायमानुषी-

जननी ॥ ३ ॥

केका.

उपेंद्रजगदीश्वराप्रभुमुकुंददैत्यादर्दना ॥ ज-
नार्दनत्रिविक्रमामधुरिपूमुखसूदर्दना ॥ विनंति
करितोनुझीत्वरिनरक्षिदवामला ॥ असेप्रल
यकालहानमितसेंहरीमीतुला ॥ ४ ॥ ॥

आर्या.

घालविंसंकटमाझेपरिहरिचिंतासमूहतोमदिय ॥
जाऊंकोठेंतरिमीसोडुनिअंध्रीहरीअनांतदिय ॥ ५ ॥
नाशीमनिंचीचिंताविषयअगांचीकरीक्षमाहंस ॥
शरणागतवत्सलतूंशरणागतमीहरीतुझादास ॥ ६ ॥
तूंमजजननीजनकतूंचिअसेशीलबंधुकूलखरें ॥
जरितूंनिष्ठरहोशिलवज्रापरितीक्ष्णहोयतेतृणेर ७
कालतृणोंपरिमानिनरक्षिसिमजलाहूपेंकरूनजरी ॥
नातरितृणकालपरीहोईलतूझ्याअवल्लपेंचिहरी ॥ ८ ॥
फुटतेमदीयहृदयकैसेंकरुमीकथींयलाआतां ॥
नाहींस्वस्थननातेंवाटतमजलाबहूनतीचिंता ॥ ९ ॥
जरितूंमौन्यधरोनीबससिलहृष्णांतरीगतीकाय ॥
लवकरिउठितूंरक्षीनाहींमनिरेअजीअनांकाय ॥ १० ॥

करुणाकरतुं असरीउपमाद्यायानकोणितोतुजला॥

परितुंनिर्दयकेसाशालासीहेंप्रभूकळेनमला॥११॥

नाथाअंतपहासीब्रीदातूड्याउचीतहेंनोहे॥दिन

भक्तांनाडुनियांनमिळेकांहिंहरीमलात्राहे॥१२॥

या प्रमाणे दुर्योधन पुत्र लक्ष्मण आपल्या मानसांत भगवत्चिंतन करीत आहे इतक्यांत लग्नसंधि प्राप्त झाली असतां मायावी वधूनें म्हणजे घटोत्कचानें महानविकाळ स्वरूप धारण करून मंडपासहवर्तमान आकाशांत उडुण केलें आणि नगराचे बाहेर प्रदेशांत येऊन सुद्धार्थ सिद्ध झाला. त्याकालीं घटोत्कचानें वधूस चोरून नेली म्हणून कौरवदळांत हाहाःकार होऊन ते वीर घटोत्कचास धरून आणण्या करितां इकडून तिकडे धांवूं लागले तेसमयीं विदूषक सूत्रधारास म्हणतो.

विदूषक- अहो सूत्रधार, इतकी ही धांवाधांव कशाची चालली आहे बरें?

सूत्रधार- अरे, घटोत्कचानें वत्सलेस हरण करून विवाह कालीं विघ्नकेलें म्हणून त्यास पकडून आणावयाकरितां हे कौरव वीर इकडून तिकडे धांवत आहेत.

विदूषक- बरें, परंतु हे भीष्मादिक वीर इतक्याज-

लदीनें धांवत धांवत कां येत आहेत ?

सूत्रधार:- आर्या मारीषा, पूर्वी घटोत्कच राक्षसाने हस्तिनापूर दहनार्थ वेताळांस पाठविलें होते. त्या काळीं ते केवळ हस्तिनापुराचा मार्ग लक्षून गेले असें कौरवांनीं अवलोकन करून दुर्योधन आज्ञेवरून भीष्मादिक वीर त्या वेताळांचा पराभव करण्या करितां परत हस्तिनापुराप्रत गेले होते. परंतु ते कौरव वीर गजपुराप्रत जाऊन पोहोंचण्याचे पूर्वीच वेताळांनीं तें पुर दहन करून ते मार्गानें येत असतां कौरव वीर त्यांस भेटले. तेव्हां त्या कौरव वीरांचा वेताळांचा संग्राम होऊन कौरव वीर पराजयाप्रत पावले, म्हणून ते धांवत धांवत येत आहेत.

(असें म्हणून सर्वनिघून जातान.)

प्रवेश ४था.

स्थळ-दुर्योधन सभा.

पात्रें.

दुर्योधन, भीष्म, लक्ष्मण, कर्ण, विदूषक आणि

सूत्रधार.

(दुःशासन, कर्ण, शकुनी, वगैरे बसले असतां दुर्योधन प्रवेश करितो.)

दुर्योधन:- (आपल्या स्थानावर बसून) कर्णराजा, समयतर मोठा दुर्घट घात झाला. त्या दुष्ट राक्षसानें कार्यांत विघ्न केलें आतां पुढें विचार कसा ?

कर्ण:- दुर्योधना, तूं कांहीं चिंता करू नको. अरे अशा गोष्टी पुष्कळ घडतात. पहा जनक तनया जानकी केवळ प्रत्यक्ष आदिशक्ति आणि श्रीरामचंद्र षड्गुणेश्वर्य असतां ही त्या भ्रष्टांत दशकंदरानें विघ्न केलें. परंतु परमेश्वरानें त्या दुष्टाचा गर्व परिहार केला. मग या यः कश्चिन् घ-

टोल्कचाची काय कथा? पूर्वापार राजकन्या विवाहांत अशा-
च नानाप्रकारच्या अडचणी येत असत. तूं कांहीं चिंता करूं
नको. आपण युद्ध करून त्या राक्षसांचा पराभव करूं.

दुर्योधन- बरें, पितामह, भीष्माचार्य गजपुराहून -
कां प्राप्त होत नाहीत. कर्णराजा, माझे मन शुद्ध वेडे झाले-
आहे. (इतक्यांत भीष्माचार्य येतात.)

प्रतिहार- सकल क्षात्रवीर मुकुटमणी कुरुवंश मं-
डन राजाधिराज धार्तराष्ट्र दुर्योधन राज महाराज.

दुर्योधन- भालदार, किमर्थ शब्द केलास.

प्रतिहार- महाराज, भीष्माचार्यांची स्वारी येत आहे.
(इतक्यांत भीष्म कचेरींत प्राप्त होतो.) खडी नाजीम म-
हाराज !!!

भीष्माचार्य- (दुर्योधनानें प्रणिपान केल्यावर) हे
दुर्योधना, कल्याणमरुत.

दुर्योधन- हे पितामहा, काय दुःख सांगावें!!! राक्ष-
सानें येऊन महान् विघ्न केले.

भीष्म- दुर्योधना, कसें काय विघ्न केलेतें सत्वर नि-
वेदन कर. मी त्या राक्षसाचा क्षणांत पराभव करतो.

दुर्योधन- तें विघ्न काय सांगावें!!! मलानर मोठी-

(६६) वत्सलाहरण नाटक.

लज्जा प्राप्त झाली आहे. मायावी घटोत्कचानें केवळ लग्न लावण्याचे संधीस वधूस चीरूत नेऊन तो आतां युद्धास सिद्ध झाला आहे.

श्रीधर्म— दुर्योधना, तूं कांहीं एक चिंता करूं नको. मी त्याची क्षणांत खबर घेतों.

लक्ष्मण— पितामहा, त्या कालीं आपणास जयप्राप्त होईल अशी आशादिसत नाहीं. यास्तव संग्राम करण्याची इच्छा सोडून देऊन परत हस्तिनापुराप्रत गमन करावें हें बरें. कारण लैद्याचे वेळेस माझ्या पुढें उभी केलेली जी वधू होती ती घटोत्कच राक्षस होता. त्यानें मला— दोन तीन वेळा भयंकर स्वरूप दारविलें असतां अशी-र्षाति उत्पन्न झाली कीं, ही मला आपल्या कालमुरवांत टाकल्या वांचून राहणार नाहीं. अस्त. परंतु मी केवळ भगवत् रूपेनें वांचलों.

कर्ण— हे दुर्योधना, हा तुझा मुलगा अगदीं भिन्ना आहे. चल आपण संग्राम करून त्या दुष्ट राक्षसांचा पराभव करूं.

(असें म्हणून ते संग्रामार्थ गेले असतां पराजय पावून इनःस्ततः पलायन करीत हस्तिनापुराचा मार्ग धरिते

झाले. त्याकालीं विदूषकास अत्यानंद हेऊन तो सूत्रधारास म्हणतो.)

विदू०- अहो सूत्रधार, हे कौरव वीर संग्राम सोडून-
पलायन करीत आहेत. ने तुम्हीं पाहिले काय ?

सूत्रधार- होय मग काय म्हणतोस ? जसें व्हावयाचें
तसें झालें. दुष्टांचा परिणाम चांगला कोठून होणार !!!

विदूषक- अहो महाराज, पण ती युद्ध कथा मजला थो-
डक्यांत जर सांगाल तर फार उपकार होतील.

सूत्रधार- सांगतो श्रवण कर.

आर्या.

होउनि कौरव सिद्ध हिजातां युद्धार्थ जाण गर्वानें ॥ पा-
थार्थीज पुत्राने केले हतबलद्रुमाष्म वृष्टीनें ॥ १ ॥ त्या-
कालीं रविनंदन भीष्म तसे अन्य वीर शौर्यानें ॥ स-
रसाउनी पुढें मग करिती शर वृष्टि फार धैर्यानें ॥ २ ॥
होईना हतबल तो काटीकीं दिव्य बाण अर्कसुनू ॥ यो-
जुन कार्मुक्यासीं सोडुन भेदी घटोत्कच स्यहनू ॥ ३ ॥
मूर्च्छित भीमसुनू तो पडतां धांवे धनंजय स्यसत ॥
शर वर्षाव करूनी त्रासवि कौरव पराक्रमें बहुत ॥ ४ ॥

इतक्यांत भीम पुत्रहि सावध होऊन साह्यपार्थसू-
ता ॥ होतां उभयें त्यांसीं त्रासविलें होत दुःख देति
नता ॥ ५ ॥ मिलतां मारबहू तो कौरव पळती दिगंत-
रालागीं ॥ यास्तव कथितां त्यागुन गर्वाला लागणें-
चिसन्मार्गीं ॥ ६ ॥

(या प्रमाणें उभयतांचा संवाद होत असतां बलरामा
सह श्रीकृष्णा प्रवेश करितो.)

श्रीकृष्णा :- रामा, कौरव वीरांचा भीमपुत्रानें व पा-
र्थपुत्रानें पराजय केला असतां आतां आपण कोणता वि-
चार करावा ?

बलराम :- श्रीकृष्णा, तुझी अगाध लीला आहे.
अस्तचला आपण त्या घटोत्कच राक्षसास भेटून सरव्य-
करहं आणि यथाविधी वत्सलेचें अभिमन्यू बरोबर ल-
ग्न लावूं.

श्रीकृष्णा :- बलरामा, फार चांगलें आहे.

(असें म्हणून घटोत्कच मंदिराप्रत जाऊन सरव्यत्व
करणे झाले. पुढें अभिमन्यूचें यथाविधि वत्सले बरोबर
लग्न लावून रथ, अश्व, गजादिक निला आंदण देऊन -
त्यांस मोठ्या सत्कारानें परत इंद्र प्रस्थास पाठवून दिलें

त्याकालीं विदूषक सूत्रधारास म्हणतो.)

विदूषक- हे सूत्रधारा, हे नाटक ईश्वर रूपेने फार-
च सर्वोत्कृष्ट झाले.

सूत्रधार- हे विदूषका, ईश्वराची रूपा झाली असतां
कां बरे सर्वोत्कृष्ट होणार नाही ! होईलच होईल. आतां-
तुला व या नाटकास आलेले जे विद्वज्जन त्यांस प्रार्थना
करून सांगतो. तेवढे एकाग्र चिंतने श्रवण करून सर्वा-
नीं त्या प्रमाणे वर्तावे.

आर्या.

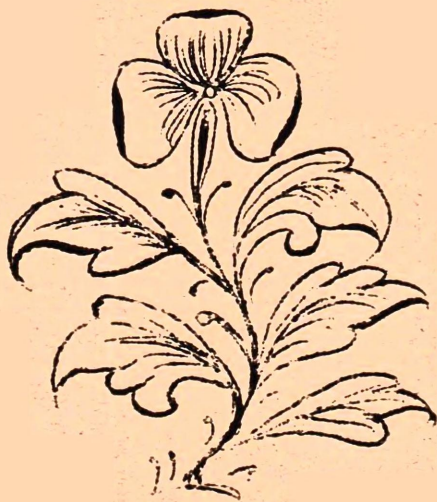
क्षणभंगुर जीवित हे तत्पायस गोलकीं कि-
जलविंदू ॥ यास्तव गर्वात्यागुनि कोणाला-
ही कधीं नका निंदूं ॥ १ ॥ करतां गर्व बहूतो हो
ते अपकीर्तिफार हानीच ॥ करितो जो गर्वन
र म्हणतो लोकीं असेच हानीच ॥ २ ॥ सुयो-
धनें गर्व बहू केला म्हणुनी बहूत हानीती ॥
झाली यास्तव सर्वे त्यागुनि गर्वाधरा विस-
न्तीती ॥ ३ ॥ अस्तु सर्व जनानीं नीति श्रव-
णार्थ लाविले कर्ण ॥ तेणें हर्षित झालों नाट-
क अदयेचि जाहलें पूर्ण ॥ ४ ॥

(७०)

वत्सला हरण नाटक.

(असें म्हणून वत्सला अभिमन्यूस आरती करून
सर्व निघून जातान.)

अंक निसरा समाप्त.

समाप्त.